

Πάρις Μηλίτσης   Γεώργιος Μηλίτσης

Πολιτική παιδεία

Β' Γενικού Λυκείου
Γενικής παιδείας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ	7
Απαντήσεις στις ερωτήσεις - ασκήσεις - δραστηριότητες του σχολικού βιβλίου ..	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	40
Απαντήσεις στις ερωτήσεις - ασκήσεις - δραστηριότητες του σχολικού βιβλίου ..	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ	64
Απαντήσεις στις ερωτήσεις - ασκήσεις - δραστηριότητες του σχολικού βιβλίου ..	80
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ	89
Απαντήσεις στις ερωτήσεις - ασκήσεις - δραστηριότητες του σχολικού βιβλίου ..	102
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΧΕΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΗ	116
Απαντήσεις στις ερωτήσεις - ασκήσεις - δραστηριότητες του σχολικού βιβλίου ..	126
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΣΤΗ ΖΩΗ ΜΑΣ	133
Απαντήσεις στις ερωτήσεις - ασκήσεις - δραστηριότητες του σχολικού βιβλίου ..	147
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	153
Απαντήσεις στις ερωτήσεις - ασκήσεις - δραστηριότητες του σχολικού βιβλίου ..	162
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΘΕΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΤΗΣ Ε.Ε.	170
Απαντήσεις στις ερωτήσεις - ασκήσεις - δραστηριότητες του σχολικού βιβλίου ..	182
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	195

Στις Απαντήσεις, οι αριθμοί μέσα στις παρενθέσεις παραπέμπουν στις αντίστοιχες σελίδες του σχολικού βιβλίου «ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ Β΄ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ, Πέτρος Φ. Μάραντος»

A. Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥ ΑΤΟΜΟΥ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

1.1 Η κοινωνικοποίηση του ατόμου

Η κοινωνικοποίηση

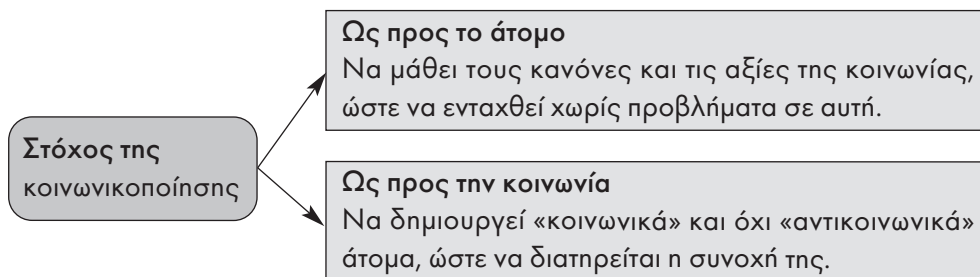
Κάθε κοινωνία έχει τη δική της κουλτούρα (ένα σύνολο κοινών αξιών, εννοιών, «πιστεύω», αντιλήψεων, πεποιθήσεων, εθίμων, κανόνων, σύμβολων, παραδόσεων κτλ.), την οποία μαθαίνει και μεταβιβάζει στα μέλη της, μέσω της κοινωνικοποίησης.

Κοινωνικοποίηση είναι μια διαδικασία μέσω της οποίας το άτομο μαθαίνει και ενσωματώνει τις αξίες και τους κανόνες της κοινωνίας (αλληλεγγύη, καθαριότητα, σεβασμό προς τους άλλους κτλ.) και έτσι εντάσσεται σε αυτή.

Μέσω της κοινωνικοποίησης:

- το άτομο αποκτά μια κοινωνικά επιθυμητή συμπεριφορά και μπορεί να επιβιώσει στην κοινωνία, αλλά και η κοινωνία μπορεί να διατηρεί τη συνοχή της
- οριοθετούνται συμπεριφορές που η ομάδα και η κοινωνία δέχονται ως ορθές
- καθορίζονται τα μέσα που μπορούν να χρησιμοποιούν τα άτομα για να ασκούν τα δικαιώματα και να εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους.

Η κοινωνικοποίηση στοχεύει και στο άτομο και στην κοινωνία.

Πότε αρχίζει και πότε τελειώνει η κοινωνικοποίηση

Αρχίζει από τη γέννηση του ανθρώπου ή καλύτερα από τη στιγμή της σύλληψης (π.χ. η διατροφή και η συναισθηματική κατάσταση της εγκύου επιδρούν στο έμβρυο). Γι' αυτό και η άποψη πολλών γονιών για το παιδί τους «άσ' το να μεγαλώσει και θα μάθει» είναι λανθασμένη, γιατί όσο μεγαλώνει το παιδί τόσο δυσκολότερα μαθαίνει.

Δεν τελειώνει ποτέ, συνεχίζεται σε όλη τη ζωή του ανθρώπου, αφού συνεχώς αποκτά γνώσεις και εμπειρίες, με τις οποίες αναθεωρεί αξίες, ιδέες, στάσεις, συμπεριφορές κτλ. Σήμερα, λόγω των συνεχών τεχνολογικών και κοινωνικών αλλαγών, είναι σωστότερο να μιλάμε για διαρκή επανακοινωνικοποίηση του ατόμου.

Η κοινωνικοποίηση τροποποιείται

- Στον χώρο: Κάθε κοινωνία, στον ίδιο χώρο, κοινωνικοποιεί με τον δικό της τρόπο τα μέλη της. Για παράδειγμα, αλλιώς κοινωνικοποιεί τα μέλη της μια αφρικανική κοινωνία και αλλιώς τα κοινωνικοποιεί η ελληνική.
- Στον χρόνο: Αλλιώς μια κοινωνία κοινωνικοποιούσε τα μέλη της πριν από πεντακόσια χρόνια, αλλιώς πριν από πενήντα και αλλιώς σήμερα.
- Ως προς το φύλο: Άλλες αξίες και κανόνες μαθαίνει στους άντρες και άλλες στις γυναίκες.

Η κοινωνικοποίηση είναι πολυδιάστατη και πολύπλοκη

Ο καθένας μας, επειδή συμμετέχει σε πολλές ομάδες (οικογένεια, σχολείο, εκκλησία κτλ.) γίνεται δέκτης διαφορετικών ή και αντιφατικών αρχών και αξιών. Έτσι, η κοινωνικοποίηση είναι μια πολυδιάστατη και πολύπλοκη διαδικασία, γιατί υπάρχουν πολλοί και διαφορετικοί φορείς κοινωνικοποίησης που μεταβιβάζουν πολλά και διαφορετικά μηνύματα (αξίες, κανόνες, πρότυπα συμπεριφοράς) στο άτομο. Τα μηνύματα αυτά είναι, μερικές φορές, αντιφατικά μεταξύ τους και αυτό δημιουργεί μια διλημματική κατάσταση στο άτομο, η οποία εκφράζεται με το ερώτημα «τι να ακολουθήσω». Τελικά, το άτομο διαμορφώνει τη συμπεριφορά του ανάλογα:

- Με τα πρότυπα συμπεριφοράς της ομάδας και της κοινωνίας όπου ανήκει, καθώς και με τα περιθώρια που έχει για να διαφοροποιηθεί από αυτά τα πρότυπα. Παράδειγμα: μια ελαστική οικογένεια παρέχει πολύ περισσότερα περιθώρια διαφοροποίησης στα μέλη της από μια αυστηρή.
- Με τον βαθμό που αφομοιώνει και εσωτερικεύει τις αξίες και τους κανόνες των διάφορων ομάδων όπου συμμετέχει. Έτσι, εμπόδιο εσωτερίκευσης αποτελούν τα πολλά και αντιφατικά μηνύματα που δέχεται το άτομο από τις ομάδες στις οποίες συμμετέχει, αφού καθεμιά από αυτές επιδιώκει να προασπίσει τις δικές της αξίες και τη δική της συνοχή.

Το άτομο διαμορφώνει τη συμπεριφορά του με βάση:

Τα πρότυπα συμπεριφοράς που επιβάλλει η ομάδα και τα περιθώρια που έχει για να διαφοροποιηθεί από αυτά τα πρότυπα.

Τον βαθμό αφομοίωσης και εσωτερίκευσης των κανόνων και αξιών των ομάδων όπου συμμετέχει.

Η κοινωνικοποίηση στην περίοδο της εφηβείας και της ενηλικίωσης

Είναι ιδιαίτερα κρίσιμη, γιατί το άτομο πρέπει να κάνει διάφορες επιλογές (σπουδές, επάγγελμα, επιλογή συντρόφου κτλ.) οι οποίες θα καθορίσουν το μέλλον του. Σε αυτή την ηλικία «αποδεικνύεται» αν η προηγούμενη κοινωνικοποίηση ήταν επιτυχημένη ή προβληματική.

1.2 Παράγοντες διαμόρφωσης της προσωπικότητας

1.2.1 Φορείς κοινωνικοποίησης

Οι βασικοί φορείς κοινωνικοποίησης είναι η οικογένεια, το σχολείο, η θρησκεία και η πολιτεία – το κράτος.

Η οικογένεια

Θεωρείται πρωτογενής φορέας κοινωνικοποίησης και επειδή έχει μεγάλη σπουδαιότητα θεωρείται και πρωταρχικός. Υπάρχει σε όλες τις κοινωνίες, διαφέρει όμως ως προς τη δομή της από κοινωνία σε κοινωνία. Επηρεάζει το άτομο περισσότερο από τους άλλους φορείς και είναι αυτή που θα τους αφήσει ή δε θα τους αφήσει περιθώρια επίδρασης.

Ο τρόπος που ανατρέφονται τα παιδιά στην οικογένεια επηρεάζει καθοριστικά τον χαρακτήρα και τη μετέπειτα πορεία τους, και αυτό κάθε οικογένεια πρέπει να το γνωρίζει και να δρα ανάλογα.

Το σχολείο

Μεταδίδει γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις, αλλά ταυτόχρονα επιδιώκει να μεταδώσει και τις αρχές και τις αξίες της κοινωνίας.

Στις δημοκρατικές κοινωνίες, η εκπαίδευση προσφέρει και τη δυνατότητα αμφισβήτησης και αλλαγής του υπάρχοντος συστήματος.

Η θρησκεία

Ρυθμίζει τη σχέση του ανθρώπου με το ιερό και το θείο, και επιδρά τόσο στη συμπεριφορά του όσο και στην οργάνωση της κοινωνίας.

Η θρησκευτική πίστη ενοποιεί τα μέλη μιας κοινωνίας, όμως αν υπάρχει θρησκευτικός φανατισμός, τα οδηγεί στον διαχωρισμό ή/και στη σύγκρουση. Φυσικά, δεν ευθύνεται η θρησκεία γι' αυτό, αλλά οι άνθρωποι που τη χρησιμοποιούν για να πετύχουν τους στόχους τους.

Η πολιτεία – το κράτος

Είναι από τους σημαντικότερους φορείς κοινωνικοποίησης, ιδιαίτερα το σύγχρονο παρεμβατικό κράτος, που επεμβαίνει σε όλους τους τομείς (οικονομία, παιδεία, υγεία, κατοικία κτλ.)

Με την εξουσία που έχει (νομοθετική, εκτελεστική, δικαστική) επηρεάζει τους άλλους φορείς καθώς και τη ζωή των πολιτών από τη γέννησή τους (με την έκδοση πιστοποιητικού γέννησης) μέχρι τον θάνατό τους (με την έκδοση πιστοποιητικού θανάτου).

Όμως, δεν είναι παντοδύναμο, γιατί το άτομο μπορεί να αναπτύξει πολλούς τρόπους αντίδρασης ακόμα και στο πιο αυταρχικό κράτος.

1.2.2 Ο ρόλος του ατόμου στη διαδικασία κοινωνικοποίησής του

Τα άτομα εσωτερικεύουν τους κανόνες και τις αξίες των φορέων κοινωνικοποίησης με:

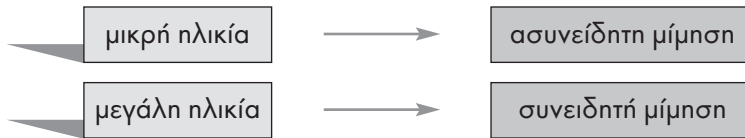
- τη μίμηση-ταύτιση
- τις συστάσεις και τις εντολές
- τον έλεγχο.

Μίμηση-ταύτιση

Ο άνθρωπος είναι μιμητικό ον και από πολύ μικρός μαθαίνει να «αντιγράφει» το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζει. Η μίμηση στη μικρή ηλικία είναι ασυνείδητη, αλλά όσο μεγαλώνει ο άνθρωπος γίνεται περισσότερο συνειδητή.

Η μίμηση οδηγεί στην ταύτιση και στην απόκτηση συλλογικής ταυτότητας. Έτσι, το άτομο, εκτός από την ατομική του ταυτότητα (Εγώ), αποκτά και συλλογική ταυ-

τότητα (Εμείς). Η ταύτιση όμως είναι επιλεκτική, δηλαδή το άτομο ταυτίζεται ως έναν βαθμό με τις ομάδες όπου συμμετέχει.¹

Συστάσεις και εντολές

Ο άνθρωπος, από τη μικρή του ακόμη ηλικία, δέχεται συστάσεις και εντολές από διάφορους φορείς (οικογένεια, σχολείο, συλλόγους κτλ.) και μέσω αυτών κοινωνικοποιείται. Για να είναι αποτελεσματική η κοινωνικοποίηση, απαιτείται να υπάρχει σαφήνεια και συνέπεια λόγων και έργων.

Παραδείγματα:

- Αν ο πατέρας έχει διαφορετική συμπεριφορά από τη μητέρα, τότε στο παιδί δημιουργούνται προβλήματα κοινωνικοποίησης.
- Οι γονείς που λένε στα παιδιά τους να μην παρακολουθούν πολλές ώρες τηλεόραση, γιατί αυτά που προσφέρει είναι σκουπίδια, πρέπει και οι ίδιοι να το εφαρμόζουν.

Έλεγχος

Από πολύ μικρή ηλικία αρχίζει ο έλεγχος πάνω στη συμπεριφορά του ατόμου. Αρχικά, μέσα στην οικογένεια, μαθαίνει τι είναι καλό και τι είναι κακό. Στη συνέχεια, το σχολείο, το κράτος, τα μεγαλύτερα άτομα κτλ. αναμένουν από αυτό ορισμένη συμπεριφορά και συνεχώς του ασκούν έλεγχο.

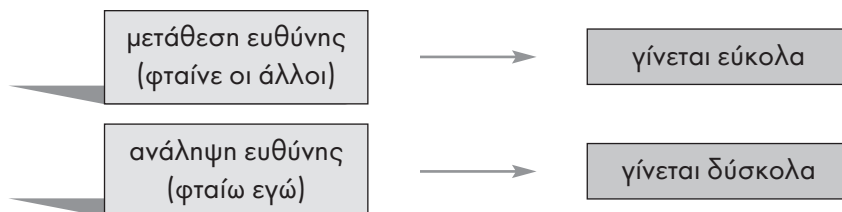
Το άτομο δεν είναι tabula rasa, ούτε παθητικός δέκτης

Το άτομο δεν είναι tabula rasa (άγραφος πίνακας) πάνω στον οποίο οι φορείς κοινωνικοποίησης μπορούν να γράψουν ό,τι θέλουν. Ούτε είναι ένας παθητικός δέκτης που δέχεται τα μηνύματά τους δίχως να τα επεξεργάζεται. Αντιθέτως, ο καθένας μας δέχεται, επεξεργάζεται, αφομοιώνει και αντιδρά με τον δικό του ξεχωριστό τρόπο.

Επομένως, η ευθύνη των φορέων κοινωνικοποίησης μπορεί να είναι πρωταρχική, αλλά είναι ευθύνη ως έναν βαθμό, διότι από εκεί και πέρα υπεύθυνο είναι το ίδιο το άτομο, για το οποίο είναι πολύ πιο εύκολο να κάνει μετάθεση παρά ανάληψη ευθύνης.

1. Το άτομο αποκτά τόσες συλλογικές ταυτότητες όσες και οι ομάδες στις οποίες συμμετέχει.

1.3 Οι κοινωνικές αξίες

1.3.1 Έννοια, κατηγορίες

Οι κοινωνικές αξίες:

Είναι γενικές αρχές και ιδέες που προσανατολίζουν την κοινωνία και τα άτομα.

Λειτουργούν ως κατευθυντήριοι άξονες για να αξιολογήσουμε τους εαυτούς μας και τους άλλους.

Η ύπαρξη των κοινωνικών αξιών είναι ανεξάρτητη από την ύπαρξη των ατομικών αξιών. Για παράδειγμα, η αλήθεια και η εμπιστοσύνη είναι αξίες της ελληνικής κοινωνίας, ανεξάρτητα αν υπάρχει θετική ή αρνητική στάση κάποιων ατόμων απέναντι σε αυτές. Οι κοινωνίες αποδίδουν μεγάλη σημασία στις αξίες γιατί αποτελούν σημείο αναφοράς για τα μέλη τους και συμβάλλουν στη συνοχή τους.

Για τους αρχαίους Έλληνες οι κοινωνικές αξίες αποτελούν στοιχεία του πολιτισμού, είναι χρήσιμες τόσο για το άτομο όσο και για την κοινωνία και διδάσκονται μάλλον με το παράδειγμα παρά με τις θεωρίες.

Διακρίσεις αξιών

(κάποιες αξίες υπάρχουν σε περισσότερες κατηγορίες)

1ο κριτήριο: Το άτομο ή η κοινωνία

Ατομικές   Θάρρος, υπομονή, πίστη, δικαιοσύνη κτλ.

Συλλογικές   Αλληλεγγύη, προσαρμοστικότητα, ανεξαρτησία, ανεκτικότητα κτλ.

2ο κριτήριο: Ο τομέας της κοινωνίας

Κοινωνικές   Αλληλεγγύη, ανεκτικότητα, ευρύτητα πνεύματος κτλ.

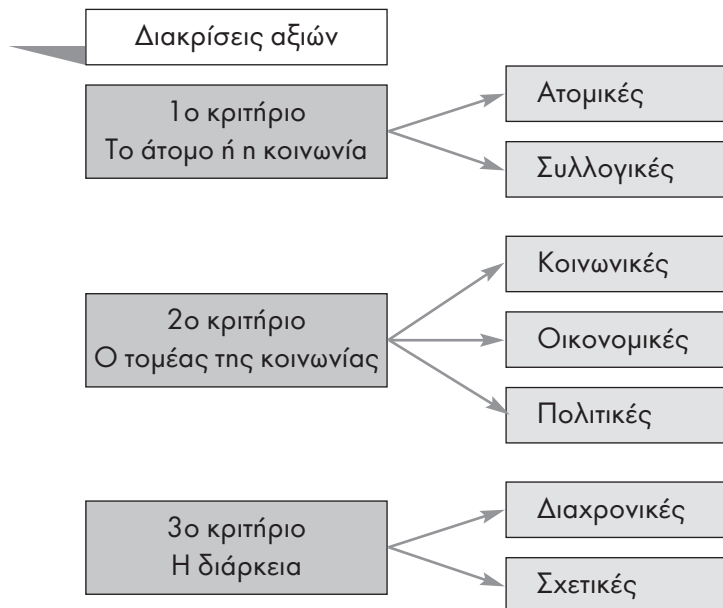
Οικονομικές   Εργασιακή και επιχειρηματική ηθική, εργατικότητα, περιουσία κτλ.

Πολιτικές   Ελευθερία, ισότητα, δικαιοσύνη, διάλογος, συμμετοχή στα κοινά κτλ.

3ο κριτήριο: Η διάρκεια

Σχετικές Η διάρκειά τους είναι ορισμένη και, συνήθως, δεν ισχύουν σε όλες τις κοινωνίες (τίτλοι ευγενείας, χρήμα κτλ.).

Διαχρονικές Ισχύουν σε όλες τις εποχές και σε όλες τις κοινωνίες (σεβασμός στους θεούς, η μνήμη των νεκρών, απαγόρευση αιμομιξίας κτλ.).

Αξίες της ελληνικής κοινωνίας

Όπως κάθε κοινωνία, έτσι και η ελληνική έχει το δικό της σύστημα αξιών. Κάποιες από αυτές τις αξίες περιέχονται στο Σύνταγμα και είναι:

- ο σεβασμός και η προστασία της αξιοπρέπειας του ανθρώπου
- η ελευθερία και η κοινοβουλευτική δημοκρατία
- η προστασία της παιδείας και της ορθόδοξης παράδοσης
- η προστασία του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος
- η προστασία της διεθνούς ειρήνης και συνεργασίας
- η προστασία των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.

1.3.2 Διαφοροποίηση των αξιών στον χώρο και στον χρόνο

Ορισμένες αξίες είναι προσωρινές ενώ άλλες είναι αιώνιες. Στην εποχή μας, μάλιστα, έχουν διαμορφωθεί νέες αξίες, οι οποίες έχουν γίνει ή τείνουν να γίνουν παγκόσμιες, όπως για παράδειγμα η ειρηνική επίλυση των διαφορών μεταξύ των κρατών, η προστασία του περιβάλλοντος κτλ.

Μεταβολή των αξιών

α) Ως προς τον χώρο

Κάθε κοινωνία, λόγω των δικών της κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών, τεχνολογικών κτλ. συνθηκών, διαμορφώνει τις δικές της αξίες, οι οποίες μπορεί να μοιάζουν ή να διαφέρουν από τις αξίες μιας άλλης κοινωνίας. Για παράδειγμα, οι αξίες «φιλότιμο» και «λεβεντιά» είναι αξίες της ελληνικής κοινωνίας, ενώ η αξία «εκπαίδευση» υπάρχει σε όλες τις κοινωνίες, δίχως όμως να έχει την ίδια σπουδαιότητα σε όλες.

β) Ως προς τον χρόνο

Όταν μεταβάλλονται οι συνθήκες της κοινωνίας μεταβάλλονται και οι αξίες, επειδή αποτελούν συστατικά των κοινωνιών. Οι αξίες μέσα στον χρόνο μπορούν να μεταβληθούν:

- είτε βίαια, όταν υπάρχει σύγκρουση των διάφορων κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών ομάδων, ή όταν κατακτάται ένας λαός από έναν άλλο
- είτε αργά και αθέατα μέσα από τη φθορά των παλιών και την υιοθέτηση καινούριων αξιών.

Παράγοντες διαμόρφωσης των αξιών – ιεράρχηση αξιών

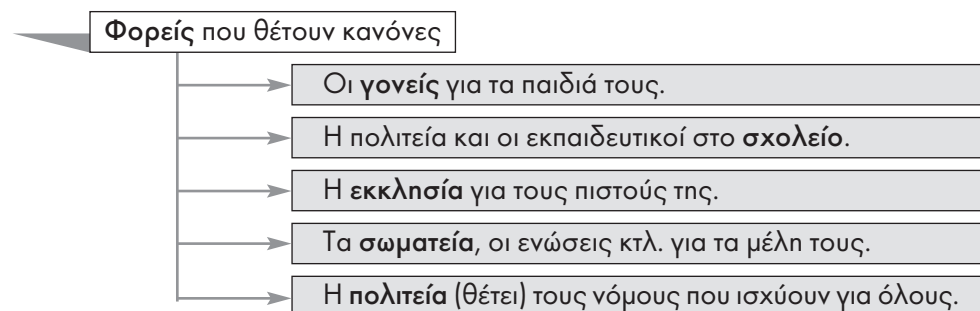
Οι ανθρώπινες ανάγκες και οι συνθήκες του περιβάλλοντος αποτελούν παράγοντες που διαμορφώνουν τις ανθρώπινες αξίες. Κάθε άτομο αλλά και κάθε κοινωνία κάνουν τη δική τους ιεράρχηση αξιών.

1.4 Οι κοινωνικοί κανόνες

1.4.1 Έννοια και κατηγορίες

Οι κοινωνικοί κανόνες

Είναι πρότυπα συμπεριφοράς, κοινωνικώς αποδεκτά, τα οποία ρυθμίζουν και αξιολογούν τις συμπεριφορές των μελών της κοινωνίας. Η ύπαρξή τους είναι απαραίτητη για την οργάνωση, τη συνοχή και τη σταθερότητα της κοινωνίας.

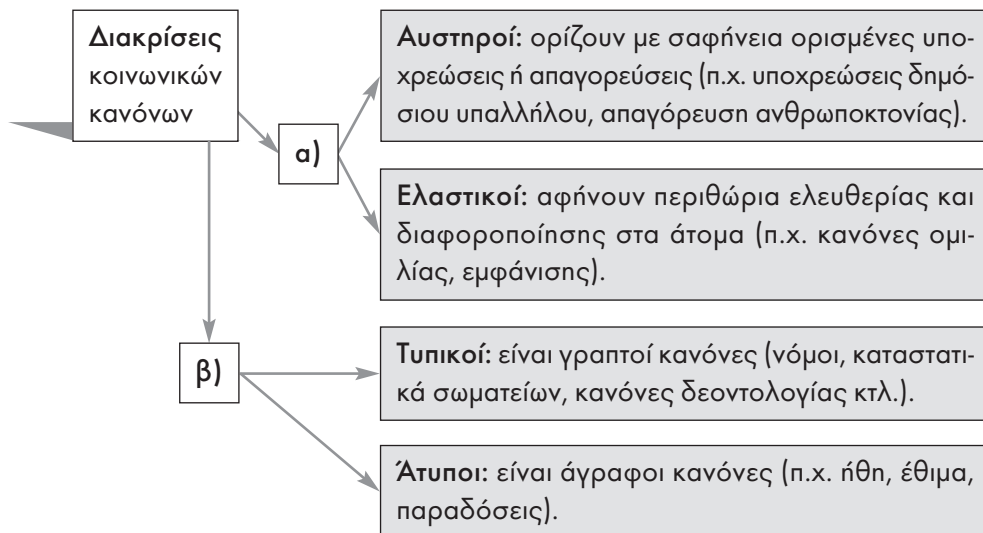
Κυρώσεις

Όταν ένα άτομο ή μια ομάδα παραβαίνει κάποιον κανόνα υφίσταται κυρώσεις, οι οποίες έχουν αποτέλεσμα:

- τον **εσωτερικό έλεγχο** (αισθήματα ενοχής, ντροπής, κατωτερότητας κτλ.)
- τον **εξωτερικό έλεγχο** (κοινωνική κριτική, αποδοκιμασία, απομόνωση κτλ.).

Για ποιους ισχύουν οι κανόνες;

Ορισμένοι κανόνες ισχύουν **για όλα τα άτομα** (π.χ. η απαγόρευση της κλοπής), αλλά υπάρχουν και κανόνες που ισχύουν **για ορισμένα άτομα** που έχουν διαφορετικές θέσεις και ρόλους μέσα στην κοινωνία (π.χ. άλλοι κανόνες αμφίεσης ισχύουν για έναν μαθητή και άλλοι για έναν εξωσχολικό).

1.4.2 Σχέση κοινωνικών αξιών και κανόνων

Οι κοινωνικές αξίες

Είναι γενικές αρχές που προσανατολίζουν την κοινωνία και τα άτομα και λειτουργούν ως **κατευθυντήριοι άξονες** για τις συμπεριφορές μας (καλές-κακές, δίκαιες-άδικες κτλ.).

Το σύνολο των υποχρεωτικών κοινωνικών κανόνων

Αποτελεί το δίκαιο και **ρυθμίζει** την κοινωνική συμπεριφορά των ανθρώπων.

Σχέση κοινωνικών αξιών και κανόνων

Σε μια κοινωνία υπάρχουν διάφορες αξίες (ελευθερία, διάλογος, δικαιοσύνη, ατομική περιουσία κτλ.), κάποιες από αυτές η κοινωνία τις ξεχωρίζει, τις θεωρεί πιο σημαντικές, γι' αυτό και τις καθιερώνει ως κανόνες. Με αυτόν τον τρόπο, η

κοινωνία καταφέρνει και **προστατεύει** τις σημαντικές αξίες της με κανόνες δικαίου (π.χ. η προστασία της ελευθερίας, η προστασία της περιουσίας).

Επομένως, μεταξύ αξιών και κανόνων υπάρχει άμεση σχέση, και οι κοινωνικοί κανόνες δεν είναι τίποτε περισσότερο παρά αποτύπωση των κοινωνικών αξιών.

1.4.3 Προσαρμογή, συμμόρφωση και κοινωνική ανανέωση

Από τι εξαρτάται η προσαρμογή και η συμμόρφωση του ατόμου

Η προσαρμογή, η συμμόρφωση και η ένταξη του ατόμου στην ομάδα και στην κοινωνία εξαρτάται, κυρίως, από το πόσο αποτελεσματικά λειτούργησαν οι φορείς κοινωνικοποίησης, κυρίως η οικογένεια και το σχολείο.

Το άτομο δε θα έχει προβλήματα προσαρμογής:

- αν αυτονομηθεί έγκαιρα από την οικογένεια
- αν προετοιμάστηκε κατάλληλα να αντιμετωπίζει την πραγματικότητα
- αν κατάλαβε ότι δεν έχει μόνο δικαιώματα αλλά και υποχρεώσεις απέναντι του εαυτού του απέναντι στο κοινωνικό σύνολο.

Ανεύθυνη κοινωνικοποίηση-υπερπροστασία

Από την πλευρά της οικογένειας τόσο η υπερπροστασία όσο και η ανεύθυνη κοινωνικοποίηση δημιουργούν αδυναμίες προσαρμογής στο παιδί, με αποτέλεσμα:

- να αντιμετωπίζεται **εχθρικά**, από την ίδια την οικογένεια αλλά και από την κοινωνία
- ορισμένες φορές να στρέφεται σε **αντικοινωνική συμπεριφορά** (ναρκωτικά, χουλιγκανισμό κτλ.).

Η προσαρμογή εξαρτάται και από το άτομο και από την κοινωνία

Κάθε άτομο δε λειτουργεί μόνο ως παθητικός δέκτης αλλά και ως πομπός μηνυμάτων προς την κοινωνία, και την επηρεάζει. Δηλαδή μεταξύ ατόμου και κοινωνίας υπάρχει μια διαρκής σχέση αλληλεπίδρασης.

Αμφισβήτηση του κοινωνικού συστήματος

Όταν το άτομο αμφισβητεί το κοινωνικό σύστημα και αντιδρά στην εκμετάλλευση και στη μαζοποίηση, δηλαδή όχι όταν αρνείται απλώς το σύστημα αλλά όταν, ταυτόχρονα, έχει συνειδητή πρόταση για να το αλλάξει, τότε δεν υπάρχει θέμα προσαρμογής.

Η αμφισβήτηση του κοινωνικού συστήματος, με αυτόν τον τρόπο, μπορεί να αποτελέσει έναν σημαντικό παράγοντα κοινωνικής ανανέωσης. Αντίθετα, μια συνεχής αμφισβήτηση των πάντων μπορεί να δηλώνει είτε μια προβληματική κοινωνία είτε μια προβληματική προσωπικότητα.

1.5 Ο κοινωνικός έλεγχος – Μορφές κοινωνικού ελέγχου

Ο κοινωνικός έλεγχος

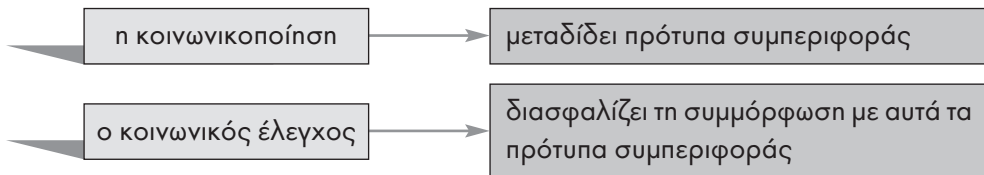
Περιλαμβάνει τα μέσα και τα μέτρα που χρησιμοποιεί η κοινωνία, ώστε τα μέλη της να έχουν ορισμένη συμπεριφορά, μέσα σε ορισμένα πλαίσια.

Είναι απαραίτητος γιατί η κοινωνικοποίηση από μόνη της αδυνατεί να «μάθει» στο άτομο ορισμένα πρότυπα συμπεριφοράς, για να ενταχθεί στην κοινωνία.

Εξασφαλίζει τη «συμμόρφωση» του ατόμου με τους κανόνες και τις αξίες, γι' αυτό και δεν είναι απαραίτητος αν τα άτομα δεν παρεκκλίνουν.

Αν είναι υπερβολικός, μπορεί να φέρει τα αντίθετα από τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

Η κοινωνικοποίηση και ο κοινωνικός έλεγχος δρουν συμπληρωματικά

Διακρίσεις κοινωνικού ελέγχου

Ο κοινωνικός έλεγχος ασκείται όταν τα άτομα παραβιάζουν τους κοινωνικούς κανόνες είτε γιατί δεν τους έχουν αφομοιώσει, είτε γιατί παρασύρονται, είτε γιατί τους αμφισβητούν. Μπορεί να είναι:

- **Προληπτικός:** αν ασκείται εκ των προτέρων, για να μην παρεκκλίνει το άτομο από τα καθιερωμένα πρότυπα συμπεριφοράς.
- **Κατασταλτικός:** αν ασκείται εκ των υστέρων, όταν το άτομο έχει παραβιάσει αυτά τα πρότυπα.²

Ο κοινωνικός έλεγχος ασκείται:

- είτε με **επιβραβεύσεις** (π.χ. έπαινος, επιδοκιμασία), οι οποίες σημαίνουν θετική αξιολόγηση της συμπεριφοράς,

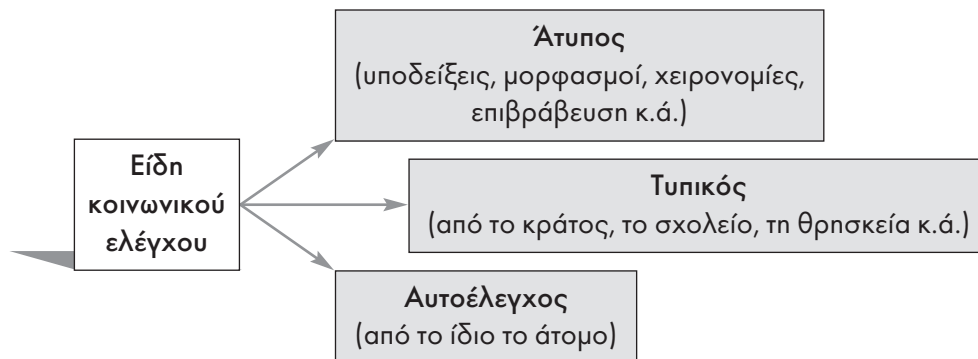
2. Παραδείγματα κοινωνικού ελέγχου

- Οι παραινήσεις των γονιών «να είσαι καλό παιδί, να διαβάζεις» είναι προληπτικός έλεγχος, και, αν δε συμμορφωθεί, θα υποστεί τον κατασταλτικό έλεγχο «αν δεν πάρεις καλούς βαθμούς, θα μειωθεί το χαρτζιλίκι σου».
- Ο νόμος σχετικά με την απαγόρευση της κλοπής λειτουργεί προληπτικά, δηλαδή «αναγκάζει» τους ανθρώπους να μην κλέβουν, αν όμως κλέψουν θα υποστούν κατασταλτικό έλεγχο (π.χ. θα τους επιβληθεί η προβλεπόμενη ποινή).

- είτε με **κυρώσεις** (π.χ. ψόγος, αποδοκιμασία), οι οποίες σημαίνουν αρνητική αξιολόγηση της συμπεριφοράς.

Είδη κοινωνικού ελέγχου:

- α) Άτυπος
- β) Τυπικός
- γ) Αυτοέλεγχος

α) Άτυπος κοινωνικός έλεγχος

Στηρίζεται:

στα ήθη, στα έθιμα, στις παραδόσεις, στους άγραφους νόμους της ομάδας ή της κοινωνίας. Δηλαδή, **δεν ασκείται με θεσμοθετημένα μέσα** (γραπτούς κανόνες, νομικές ή διοικητικές κυρώσεις).

Ασκείται:

με πολλούς τρόπους (υποδείξεις, χειρονομίες, μορφασμούς, σεβασμό, περιφρόνηση, κριτική, επιβράβευση, αποδοκιμασία κ.ά.). Και ασκείται κυρίως **σε μικρές ομάδες**, όπου οι σχέσεις είναι προσωπικές (οικογένεια, γειτονιά, χώρος εργασίας κτλ.).

Αποτελεσματικότητα

Ορισμένες φορές είναι πιο αποτελεσματικός από τον τυπικό έλεγχο, γιατί το άτομο δύσκολα αγνοεί την κοινωνική κατακραυγή.

β) Τυπικός κοινωνικός έλεγχος

Ασκείται:

από **θεσμοθετημένους φορείς** (σχολείο, θρησκεία, κράτος κτλ.). Κάθε φορέας αξιολογεί τη συμπεριφορά του ατόμου με τα δικά του μέσα και τρόπους και επιβάλλει τις προβλεπόμενες κυρώσεις. Όμως, κανένας φορέας δε λειτουργεί εκατό τοις εκατό θεσμοθετημένα.

Το κράτος είναι ο σημαντικότερος φορέας κοινωνικού ελέγχου γιατί:

- μέσω της **νομοθεσίας** ορίζει:

- τι επιτρέπεται και τι απαγορεύεται
- τα πλαίσια δράσης των άλλων φορέων.
- είναι ο μόνος θεσμός που μπορεί να ασκεί **νόμιμη βία**. Έχει το δικαίωμα να επιβάλλει κυρώσεις που μπορεί να φτάνουν από πρόστιμο (πληρωμή μερικών ευρώ) μέχρι την εσχάτη των ποινών, τη θανατική ποινή, η οποία στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχει καταργηθεί.

γ) Αυτοέλεγχος

Ασκείται:

από το **ίδιο το άτομο**, για να ελέγξει τη συμπεριφορά του:

- είτε γιατί έχει αποδεχθεί τους κοινωνικούς κανόνες ως λογικούς και αναγκαίους,
- είτε γιατί φοβάται τις κυρώσεις που θα υποστεί, αν τους παραβιάσει.

Για παράδειγμα, στον κανόνα «απαγορεύεται η κλοπή», το άτομο ασκώντας αυτοέλεγχο (είτε γιατί τον θεωρεί σωστό και αναγκαίο, είτε γιατί φοβάται την τιμωρία, είτε και για τους δύο λόγους), αξιολογεί τη συμπεριφορά του και συμπεριφέρεται ανάλογα.

Ο βαθμός αυτοελέγχου εξαρτάται:

- α) από τον **βαθμό εσωτερίκευσης**, δηλαδή από τον βαθμό που το άτομο έχει αφομοιώσει και αποδεχθεί τους κοινωνικούς κανόνες
- β) από την **αυστηρότητα των ποινών**, στην περίπτωση που παραβεί τον κανόνα
- γ) από τις **συνθήκες** στις οποίες δοκιμάζεται το άτομο.

Ο κοινωνικός έλεγχος επηρεάζεται:

Και από τα **κοινωνικά χαρακτηριστικά** των ατόμων στα οποία ασκείται. Για παράδειγμα:

- Οι ενήλικες έχουν μεγαλύτερα περιθώρια δράσης από τους ανηλίκους.
- Η χρηματική ποινή, για το ίδιο αδίκημα, μπορεί να διαφέρει ανάλογα με την οικονομική κατάσταση του δράστη ή ανάλογα με τις συνθήκες που τελέστηκε το αδίκημα (π.χ. κατάσταση άμυνας).